

INJA SMERDEL, OSELNIKI / WHETSTONE HOLDERS.

**Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja,
Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja 4.
Ljubljana, Slovenski etnografski muzej, 1994.
Slovensko besedilo in angleški prevod. 319 str., il.
ISBN 86-81539-03-5**

Vsaka recenzija prinaša vsaj dva odgovora. Na eni strani skuša razkriti vsebino nekega dela bodisi v tekstovni bodisi v kakršnikoli drugi obliki. Povzetek vsebin in morebitno vlečenje vzporednic, umeščanje v koordinatni sistem znanosti je temeljna naloga recenzije. Širši in globlji je pogled in pregled recenzenta v znanosti, večjo težo ima recenzija. A če nič drugega je recenzija vedno vsaj osebno razmišljanje o nekem delu.

Na drugi strani pa recenzija ne določa samo dela, ampak tudi recenzenta. Njegov odnos do knjige, razstave, filma nam, če recenzirano delo sami poznamo, toliko bolj posredno govori o recenzentu samem. Zanimivo je, s kakšnimi očmi in s kakšne pozicije nekdo drug gleda na neko delo, kakšna vprašanja si postavlja, kaj izpostavi, kaj povezuje in kaj spregleda.

V tem smislu pa recenzija nikoli ni odgovor samo na eno vprašanje, ampak vedno recenzent tudi svojo "podobo na ogled postavi".

Oselniki so četrto delo, ki je izšlo v Knjižnici Slovenskega etnografskega muzeja, in na kvaliteten način, skupaj s postavljenimi razstavami, večja odmevnost etnografskega muzeja in delovanja etnologov v širšem prostoru.

Besedilo je v celoti prevedeno v angleščino, kar je glede na specifičnost ali univerzalnost obravnavanega dela koristno, saj je tako dostopno tudi drugim (evropskim) znanstvenikom in bo lahko odmevalo tudi na tujem.

Etnologinja Inja Smerdel, kustodinja v Slovenskem etnografskem muzeju, se pri svojem delu ukvarja predvsem z ruralnim gospodarstvom. Tokrat se je posvetila oselnikom, oslam in ognjilom, tako drobnim, a vendar nujno potrebnim členom v verigi preživetja. Oselniki in osle so bolj ali manj znani predmeti širšemu krogu ljudi. Več težav je z ognjilom, zato je na mestu razlaga, ki pravi, da je to šilasto jekleno orodje za ravnanje kose pred brušenjem.

1. V prvem poglavju je na straneh od 5 do 71 predstavljen droben, ob velikih temah skoraj neznan predmet. Ali kot privlačno zapiše avtorica v naslovu: "Drobna obrobna oda: delu, znanju, ustvarjalnosti, svojosti, erosu." In kasneje utemelji vsako od zapisanih misli. Prvo poglavje tako po obsegu kot po sporočilnosti predstavlja jedro knjige.

Oselniki so kot delovni pripomoček znani po vsej Evropi in so kot predmet iz materialne kulture kmečkega življenja, te

klasične etnološke teme, vedno vzbujali zanimanje etnologov. A vendar so bili le redko središčni predmet etnoloških raziskav. Največkrat so omenjeni kot "eno izmed orodij, rabljenih pri košnji in pri žetvi ali kot eden izmed izdelkov domače obrti". Izjemo predstavljajo tri slovenska dela, Gorazda Makaroviča Slovenska ljudska umetnost, Toneta Ljubiča Izumrle panoge domače obrti v okolici Turjaka in Ivana Koštičala O oselniku, ter dve tuji monografiji, Cvetka Đ. Popovića Bosansko-hercegovski oselniki in Franza Collesellija Tirolski oselniki in njihov okras. Kot "branje inspirativnih domnev" je označeno delo Leopolda Schmidta Oblikovna svetost v kmečkem delovnem mitu, katerega "središčna sestavina (...) razpravljanja je erotična simbolika orodja: moške osle in ženskega oselnika".

Pravzaprav je glede na drobnost predmeta presenetljiv že obseg napisanega. Vendar oselnik kljub svoji majhnosti, posebej zaradi svojega širokega etnološkega konteksta, ni zanemarljiv. Oselnik kot izdelek domače obrti, še bolj kot izdelek obrtnika, kot čisto posebno orodje posameznika. Avtorice ni zanimala samo oselnikova zgodovinska pot, čeprav tudi to obdela na zanimiv in razumljiv način - s sodelovanjem z drugimi znanostmi, npr. s tehnologijo obdelovanja kovin in tudi z drugimi družboslovnimi znanostmi (arheologija, gospodarska zgodovina). Pri takem kompleksnem preučevanju je pogled skozi pozicije različnih ved nujno izhodišče. O pomenu kose in nanjo navezujočih se osle in oselnika priča mnogo del s področja gospodarske zgodovine. Med njimi omenja avtorica Braudelove besede o tehniki, ki je "tako silovito kot potrpežljivo in enolično vplivanje ljudi na zunanji svet; tako nagle spremembe (morda celo prehitro imenovane revolucije) kot počasne izboljšave postopkov in orodij ter naposled nešteti gibi, ki gotovo nimajo novotarskega pomena, a so plod nakopičenega znanja. In pojav kose, piše, "nedvomno pomeni svojo 'revolucijo' v kmetijstvu".

Oselniki se pojavijo potem, ko se uveljavi vedenje o pomenskosti vode in kake druge tekočine pri hlajenju rezila. Oselniki so pestri in specifični po obliki. Samo dva parametra: prisotnost ali odsotnost ene ali dveh nog za vtikanje v zemljo in oblika posodinega trupa sta navrgla osem različnih tipov, za katere vsaj deloma velja tudi specifična geografska provenienca. Opisu različnih oblik so v pomoč slike, ki orisujejo posamezne oblike, tako da si bralec tipe oselnikov lažje predstavlja. Pravzaprav gre pri analizi tako različnih predmetov za težko delo, kajti vsak oselnik je v nečem svojski, drugačen od drugih. To umešča oselnike med tiste redke predmete (G. Makarovič v delu Slovenska ljudska umetnost omenja še preslice in kolovrate), ki s svojo likovno podobo presegajo vrednost, ki jo ima njihova praktična vloga. Zanimivo je, da so to predmeti, namenjeni delu, ki je strogo ločeno glede na

spol. Taki okraši, kot npr. napis "Pikču sem", "Franc", ali pa letnice, inicialke, dajejo predmetu večjo vrednost, lastnika pa med mnogimi prepoznajo in določajo.

Zelo neposreden etnološki kontekst oselnikov so njihovi izdelovalci in uporabniki. Posebej je zanimiva vloga oselnikov ob košnji - košnji, ki ni več razumljena kot delo, ampak kot praznik in krona vseh prizadevanj. Jasne so oblike moških (kosec) in ženskih del (žanjica). Hkrati pa sta že Koštič in L. Schmidt povezovala oslo s človekovo podobo. Oslo je bila oblikovno in funkcionalno enačena z moškim spolnim udom in oselnik z žensko vagino. Tak pogled na oselnike, v začetku izražen kot domneva, se na koncu pokaže kot zelo resna teza, ki ji lahko verjamemo, saj je podkrepljena s celo vrsto podatkov o sami košnji ter o vseh šalah, dovtipih, pogledih, ki jo spremljajo.

Dodan je še pogled v sedanjost. Stari oselniki danes mnogokje visijo po stenah. Izginjajo iz svojega primarnega okolja, kot izginja tudi prvotno okolje, ki je produciralo oselnike. Ostajajo oselniki - spominki, ki dobivajo čisto novo vrednost in v novem času nov pomen.

2. Temu na straneh od 117 do 132 sledi poglavje o uporabljenih virih in slovstvu, iz katerega je razviden širok krog uporabe podatkov, obsežen tako geografsko kot časovno.

3. Katalog (na straneh od 133 do 177) prinaša popis in komentar raznih značilnosti vseh oselnikov, ki so last SEM. Z etnografsko natančnostjo so popisane glavne značilnosti posameznih oselnikov: material, mere, morebitno posebno ime, oblikovni tip, kraj uporabe ali nastanka.

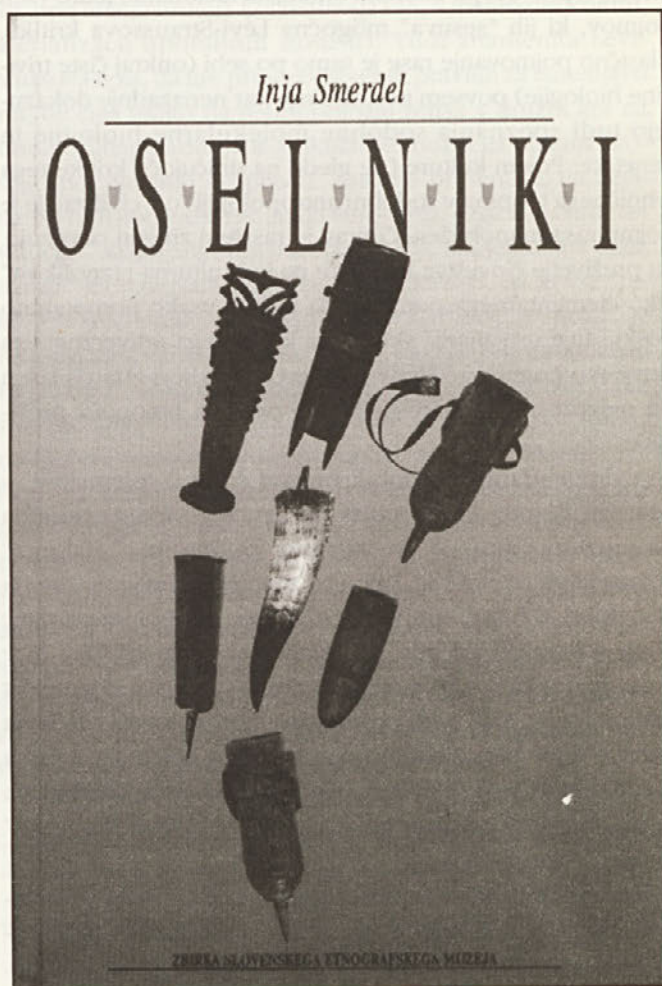
4. Dodano je kazalo kraja uporabe, oblikovnih tipov in materialov. Kazalo podaja prerez vsebine skozi te tri značilnosti (str. 229-239).

5. Na naslednjih straneh (239-301) so objavljene fotografije in risbe vseh oselnikov, osel in ognjil, ki jih hrani SEM.

6. Francka Benedik je v poglavju Slovenska narečna imena za oslo in oselnik prikazala pestrost slovenskih narečij in zbrala zanje okoli 100 izrazov. Temu sta dodana še dva zemljevida: prvi prikazuje posamezne narečne oblike za oslo in oselnik, drugi pa geografsko razširjenost posameznih oblikovnih tipov oselnikov.

Razprava o oselnikih temelji na primerjalnem pristopu, saj

obravnavava oselnike na več območjih Slovenije (težišče na Koprivniku, Gorjušah in Gradežu), hkrati pa podaja več "vlog", katerih nosilec je prav oselnik.

V knjigi je bila uporabljena zbirka oselnikov SEM, ki se je ob raziskovalnem delu Inje Smerdel še razširila. Predmeti, sicer zaprti v depojih, so ob tej priložnosti zagledali luč sveta in so bili s to knjigo ter razstavo na najboljši možni način predstavljani javnosti.

Rajko Muršič

CLAUDE LÉVI-STRAUSS, RASA IN ZGODOVINA. TOTEMIZEM DANES.

ŠKUC, Filozofska fakulteta (Studia humanitatis),
Ljubljana 1994, 234 str., ISBN 961-6085-01-8

Rušenje zablodelih zahodnih stereotipov in poenostavitev na podlagi črno-belega pojmovanja sveta bi lahko bil skupni imenovalec dveh znamenitih krajsih Lévi-Straussovih

spisov, ki smo ju končno dobili tudi v slovenskem prevodu (čeprav sta bili obe besedili doslej dostopni tudi v hrvaškem¹ in srbskem² prevodu). Kritika ne le moralno, temveč tudi epistemološko nevdržnega povezovanja ras in (vrednotenja) "kultur" ter neizprosno zavračanje univerzalnih prvin totemizma sodita v samo jedro konceptov moderne an-